

A.

- side.
161.
179.
193.
207.
- I. Udsigt over Nordens Forfatning mod Slutningen af 14de Aarhundrede, som Indledning til nogle Bemærkninger over Aarsagerne til Kalmar-Unionens Ophævelse *). Af T. Trojel Overlærer ved Odense Kathedralskole.

209,
215.
226.
227.
235.
250.

Historien vil evig mindes det store Værk, Margarethas Statsklogskab fuldførte, i det hun efter den af hendes Fader Valdemar den fjerde lagte Plan forenede de tre Nordiske Riger under eet Overhoved. — En Forbindelse, som, om Omstændighederne havde tilladt det, kunde have uberegnelige Følger ikke alene for Nordens, men for hele Europas Udseende og Forfatning.

258.
259.
268,
279.

og Naturen selv synes ved at afflikte de Skandinaviske Landes Grændser, og ved at befolke disse Lande med Mennesker af eens Herkomst, eens Sprog,

292. *) Et Indbydelsesbrev til den offentlige Skoleexamen i Sept. 1808.

Religion, Sæder og Skikke, tydelig nok at have anvist disse Nordboere den nøieste indbyrdes Forening, som en Betingelse, uden hvilken en fuldkommen Nationallykksalighed, og National-Selvstændighed, grundet paa indvortes Kraft og udvortes Agtelse, ikke kunde opnaaes: og Naturens Vink ere Befalinger, der ingensinde ustraffet lade sig overtræde *).

Dg dog vare de Nordiske Riger — siger Lagerbring — aldrig svagere, end under Kalmar-Unionen; men — fører han til — de vare og aldrig

- *) Kalmar-Unionen har altid været betragtet som et af de allerinteressanteste Phænomener i Scandinaviens Arbejger, og derfor ogsaa saavel i Danmark og Sverrig som andensteds fundet flere Bearbejdere, nogle i reen historisk, andre tillige i politisk Wiisdom. Dg dog mangler den endnu en saadan kritisk-pragmatisk Historie, som man maatte ønske den. Specielle Skrifter og Afhandlinger over denne Gienstand ere:

Sv. Bring (Lagerbring) Dissert. de unione Calmariensi. Lund 1745 4.

F. C. Munchenberg Dissert. de unione Calmariensi. Hafniæ 1749 4.

Gedanken über die Calmarische Union; i Historisches Portefeuille 1784 2 B. S. 647-677.

Ueber die Calmarische Union; i Berlin. Monatschrift 1792 1 B. S. 36-67.

J. Sneedorf Vigtigheden af de tre nordiske Rigers Forening; en Tale, holden i London 1792; i Scandinav. Museum II. S. 112. ff.

Hegewisch Historisch. Philosoph. und Literar. Schrift 1793 I. S. 74-95.

P. A. Granberg Kalmars Unionens Historie I Del. Stockholm. 1797. II Del. 1809. 8. Udg. Anm.

mindre forenede. Indbyrdes Evedragt vendte det ene Riges Sværd mod det andet, og Partiaand og Had tærede den Kraft, som, rigtig anvendt, skulde have gjort Norden indvortes lykkelig og udvortes hædret. Neppe savnedes Margarethas den kraftige Haand, der havde grundet og opført denne af udvortes Anseelse saa herlige Bygning, førend dens indvortes Brøstfældighed ikke længere kunde skjules under hendes svage og ukloge Eftermand. Erik af Pommern arvede vel hendes Krone, men ikke hendes Aand, og Unionen begyndte at vakle. Han var bedre skicket til at nedbryde end til at opbygge, og de Fremmede, han og hans tyske Efterfølger indfaldte for at fliske paa Margarethas Stovværk, gjorde kunns Dndt værre. Man saae nu, hvorledes de enkelte Dele, hvoraf det Hele var sammensat, ikke passede i hinanden; hvorledes een Grundsteen rokkedes efter den anden; og de to første Konger af den Oldenborgske Stamme formaaede neppe at holde den faldefærdige Bygning blot nogenledes i Beiret. Men nu kom Christian den anden. Han kjendte de fleste af Bygningens Mangler, og folte Lust, Mod og Kraft i sig til at hæve dem fra Grunden af. Med vældig Haand greb han fat paa Forbedrings-Værket; men usorgtig og voldsom bortrev han de beskadigede Dele, før han havde Noget at sætte i deres Sted, og hele Bygningen styrtede sammen og knusde ham i Faldet.

Adskillige Gange har det syntes, som den atter skulde opstaae af sine Ruiner, og de trende Nordens Riger atter samles under een Behersker. Sverrigs Karl den tiende troede sig med Tillid til sine Baasens Magt nær ved dette Maal, og syntes virkelig at være det. Danmarks Christian den sjette tænkte ved fredeligere og retfærdigere Midler at naae samme store Maal. Men Skjebnen havde anderledes besluttet det; og maaskee just fordi hiin var for overmodig og voldsom, denne for fredelig og langsom, forsømte begge de Midler, som Tid og Omstændigheder udfrævede, og forseilede begge Maalet.

Thi Tiderne vare ikke længere de samme, som i Margarethas Dage. Mærkelig havde de forandret sig, og yderst sjelden indtraf i en nyere Tidsalder saadanne politiske Konjunkturer, som begyndte en saadan Statsforbindelse. Thi om vi end kunde antage, at alle indvortes Hindringer i Rigerne selv, i Nationernes Tænkemaade, i deres ved Tid, Adskillelse, udenlandske Forbindelser og Skribentere forskjelligt uddannede Sprog, i Regentfamilierne o. s. v. vare ryddede af Veien, og hele Norden var villig til at bryde Haanden til denne Forening, neppe havde dog de Europæiske Magter, der i 14 Sekulum vare roelige Tilskuere af Margarethas Union, neppe havde de i det syttende eller attende med Eiegenlydighed villet see en Forbindelse, der kunde blive dem saa frygtelig.

En kort Udsigt over Nordens indvortes Forfatning og udvortes Stilling mod Enden af det 14 Aarhundrede vil sætte os i Stand til at vurdere Margarethas og den Tids Statsmænds Fortjenester med Upartiskhed og Billighed; vil give Anledning til at anstille Sammenligninger imellem hiint Sekulum og nyere Tider; vil vise, at Tidernes Forandringer i mange Henseender have været til Hinder, i nogle til Fordeel for et lignende Foretagende, og at andre Tider under alle Omstændigheder udkræve andre Forholdsregler.

Mod Enden af det fjortende Aarhundrede var Regentens Magt i alle 3 R. Riger bunden ved Haandfæstninger, og Regjeringen fornemmelig, skjøndt mere eller mindre, i Adelen og de katolske Prælaters Hænder, for hvis Repræsentanter Kongens, eller som de siden kaldtes, Rigets Raader vare at ansee. Norge var fra Oldtiden et Arverige, og Arvefølgen bestemt fornemmelig ved Olav den helliges og Magnus Lagabæters Love. I de to andre Riger havde Aristokraterne saa godt benyttet sig af de indvortes Uroeligheder, at Kongerne valgtes, og Kongevalgene, om ikke de jure saa dog de facto, vare komne i deres Hænder. Skjøndt man sjelden forbigik den Kongelige Familie, saa troede man sig dog ogsaa dette efter Omstændighederne tilladt, hvilket sees deraf, at nogle af de Danske Valgherrer paa Rigsdagen, som efter Valdemar 4

(Utterdags) Død holdtes her i Odense, meente, at det var bedre, at forbigaae hans Dattersøn Olav, og vælge en indfødt Adelsmand til Konge, end ved at antage denne Norske Prinds at udsætte Danmark for den Fare, at dets Krone efter Norges Exempel skulde blive arvelig, og holdt sig i al Fald herettigede til at vælge een af den sidst afdøde Konges Slægt, uden at gaae efter nærmeste Arvelinie. I Sverrig havde man siden den Sigurdske Slægts Ubergang fulgt samme Principer, og i Magnus Eriksens (Smeks) Lovgivning bestemt omtrent det Samme, som Successionen angaaende findes optaget i selve Kalmar-Unionen; at nemlig Første-Fødselen ikke medførte nogen fortrinlig Ret til Thronen. Begge disse Stater vare altsaa i den Tidssalder, som her kommer i Betragtning, en Blanding af indskrænkede Arve- og Valg-Monarkier, og, da de tillige udgjorde de vigtigste Dele af det Hele, som Margaretha søgte at sammenbinde, vil man ikke uden Ubillighed kunne bebreide hende den væsentlige Mangel i selve Kalmar-Unionen, at Arvefølge ikke indførtes efter bestemte Regler. Neppe kunde hun forene saa Manges forskjellige og stridige Interesse, og tillige kjæmpe med Held imod sin Tidssalder og ogsaa i Norden herskende Aand, hvor Kvinde-regjering hidtil var ganske usædvanlig og oprørte Nordboens hele Stoltbed. Hun kunde saa meget mindre vente et heldigt Udfald af denne Kamp mod

een af Aristokratiets Grundpiller, som der lod sig saare meget indvende imod hendes og hendes Pleiesøns lovlige Adkomst til Thronen i alle tre N. Riger, isald hun vilde ulede Samme af Fødselens Rettigheder, og ikke af Stændernes Valg. Hvo vilde da bebreide hende, at hun var nødt til at give efter for Tid og Omstændigheder, og efterlade noget at forbedre i sin Bygning til dens tilkommende Giere? Disses Forsømmelse og Uforstand kan ikke tilregnes hende; og vi ville i det Følgende faae at see, med hvilken klog Forsigtighed hun forberedede og lettede dem Udførelsen af dette saa vanskelige Arbeide, der først efter Aarhundredes Forløb blev bragt i Stand i hele Norden, og derved een af de betydeligste Hindringer for en nye Unions Barighed bortryddet.

Tidernes Aand førte ogsaa dette med sig, at man her som i de Tyske Naboefyrstendømmer bestandig mere og mere indskrænkede Regentens Magt, indtil den omsider blev heel ubetydelig, og berøvede næsten ene og allene paa hans personlige Egenskaber. Saaledes var Forfatningen i denne Periode i Danmark og Sverrig. I Norge derimod havde den Kgl. Magt dog noget bedre vedligeholdt sig, deels fordi Norge var et Arverige, deels og fordi Adelen ved Lov var ubeløst fra Krongodsernes eller Lehnernes Besiddelse, som her vare Prinserne af Blodet alene forbeholdne. I Danmark vare disse i

de Uroligheder, som førend Valdemar Atterdags Regjering truede med at gjøre dette Rige til en Tysk Provinds, enten ødelagte, eller forøble. Denne vort Fædrelands Gjenopretter og hans statokloge Datter samlede atter og inddroge en betydelig Deel af disse Godser under Kronen, ophjalp saaledes Rikets forfaldne Financer og grundede derved den Magt, Regenten havde, og den Ugtelse, Riget nød i deres Dage. At ogsaa Lehnene i Everrig, skjøndt Lovene forbød det, vare komne i private Stormænds Hænder, sees af den Reduction, Margaretha siden foretog sig, da alt Krongods, der efter den Tyske Alberts Indfaldelse var bortskænket, atter inddroges. Adelen — thi denne alene var udelukkende berettiget til Kronens Lehne — havde saaledes i disse en riig Kilde til den Anseelse og Magt, hvorved den blev sat i Stand til ikke alene at indskrænke Kongemagten, men og at undertrykke de lavere Stænder.

Den katholske Geistlighed deelte Landets Bedrøvelse med Adelen, og trodsede, tryk under Hierarchiets Egide, som oftest ustraffet Landlovenes Anseelse. Ogsaa de katholske Prælater toge Deel i Regjeringen med Adelen, men vare kun enige med Samme, naar det kom an paa at sætte Grændser for Kongemagten og undertrykke Almuen.

Især udsuedes Bonden, hvis Aar i denne Tidsalder ikke vare siort bedre end Trælens i det

haardeste Hedenskab's Old. Sa man har endog en Slesvigsk Hertugs Forordning af 1392, der sætter Livsstraf for forsætlig Mord, men var Morderen en Hofmand af Baaben d. e. af Adels, og den myrdede en Bonde, da kunde Brøden sones med Penge — En opværende Ringeagt mod denne vigtige Klasse af Statsborgere, der tilfulde karakteriserer Tidsalderen! Heraf reiste sig og de mange og blodige Bondeoprør især i Danmark, der skilte det, desuden ved den saakaldte sorte Død affolkede, Norden ved en betydelig Mængde af arbeidsomme og nyttige Mennesker.

I Borgerstanden fandtes nu ikke længere nogen Modvægt mod de to første og overmægtige Stænder, Adels og Geistlighed. Fra Rigsraadet var saavel Bonde som Borger udelukket, og deres Deeltagelse i Kongevalgene var enten ingen, eller aldeles ubetydelig. Formue og Kultur vare de Midler, hvorved disse arbejdende Stænder skulde høre sig; og hvorledes kunde dette skee i en Tidsalder, hvor de rolige Næringsveje vare faa og ubeskyttede, Agerdyrkningen hindret, Handelen ingen, og Videnstaberne aldeles forsømte?

Handelens Tilstand i de 3 R. Riger mod Slutningen af 14 Aarhundrede beskrives bedst, naar Man siger, der var ingen og kunde ingen være, fordi den Sikkerhed, uden hvilken Handelen aldrig trives, savnedes ganske, og Hansestædernes Monopolier qualte, hvad Lyst og Virksomhed der endnu kun-

de være tilbage. Sejladsen foruroligedes af Søerøvere, og inde i Landene selv kunde Ingen med Sikkerhed rejse fra den ene By til den anden, saasom Adelen's Gaarde vare Fæstninger, hvorfra man besejdede hinanden, eller Røverhuler, hvori man lurede paa den fredelige Vandrer. Adelen i Danmark synes endog selv, at have følt nogle af de Ulejligheder, denne Levemaade førte med sig, da den i Midten af 14 Sec. forbandt sin Konge til at straffe og hemme dens indbyrdes Fejder. Men den følgende Tids Historie viser, at det intet frugtede, og at Kjøbstædernes Indvaanere stundom gjorde sig skyldige i samme voldsomme Opsørsel. Vel begyndte allerede i Midten af det 13 Aarhundrede Handelsaanden at vækkes i det nordlige Europa, og ved Handelen imellem Hansesæderne og de Italienske Handelsstæder fremkom et nyt Baand, der knyttede Norden og Syden af Europa til hinanden, og aabnede ogsaa her blidere Udsigter for Næringsstænderne. Den fornemste Rigdoms-Kilde var Sildefangsten. Den uhyre Mængde Sild, som nu har taget Vejen ned til de Brittiske Der, drog endnu dengang ad Østersøen til, og fangedes Millionvis især ved de Skaanske Kyster. At Benyttelsen af dette Fiskerie maae betydelig have bidraget til vore nordiske Landes Flor og Velmagt, er indlysende, om end Noget kan være overdrevet i det Skilderie, som Conring har opbevaret os fra een af det 13

Harhundredes Skriftere *), hvori de Danske be-
 skrives som prunkende i Skarlagene, Purpur og fint
 Linned, i Stedet for deres forrige elendige Skibs-
 flæder, "thi en uhyre Rigdom tilflyder dem aarlig
 af deres Fiskerie ved de Skaanske Kyster, saa at
 alle Nationer holde sig til dem, og bringe dem
 Guld, Sølv og kostbare Vare, og afkjøbe dem de-
 res Sild, som det velgjørende Forsyn saa overflø-
 dig har givet dem." Men i den Periode, vi her
 har for Dine, var denne Rigdoms Kilde, der siden
 af Marsager, som tildeels endnu ere uafgjorte, reent
 udtørret, allerede tilstoppet for Skandinaverne,
 og i Hansestædernes Bold. Disse forsynede Nor-
 den med deres Manufaktur-Fabrik- og Dverdaadig-
 heds-Vare, men lode sig for dyrt betale, ved at be-
 mægtige sig denne vigtige Handelsgreen, — Val-
 demar 4 maatte endog ved en Tractat afstaae dem
 Samme — og ved at qvæle al Nordisk Industrie
 og Handel, der mod Slutningen af 14 Sec. næsten
 ikke dreves med egne Skibe.

Man tænke sig, hvilken Indflydelse denne Han-
 delens Afmagt maatte have paa Flaaden, disse Ri-
 gets naturligste og paalideligste Værn. Den for-
 faldt ganske med Handelen, og fik sit sidste Ban-
 saar, da Styriahavnene, Skibsrederne og de Di-

*) Anføres i Robertson's Abriss vom Wachstume und
 Fortgange des gesellschaftlichen Lebens in Europa 2c. i
 den Brunsvig'ske Udgave af 1770 p. 417.

skifter, som vore bestemte til dens Equiperings og Bemanding, bleve arvelige for deres Besiddere, skjøndt disse lidt efter lidt unddroge sig de dem paaliggende Forpligtelser. Den Stat, der under Valdemar Sener havde 1400 Krigsskibe i Søen, kunde 50 Aar derefter ikke engang beskytte sine egne Strømme mod en Norst Sørover; hvis Navn og Rygte Peter Svns Kjempeviser have forevigt *), men Hansestederne maatte holde 30 Skibe ved Helsingør, hvor de efter Hvidtfeldts Beretning laae i 8 Uger, for at beskytte Sundet.

Hvad Landmagten angaaer, da var det allerede i dette Aarhundrede ikke usædvanligt i Danmark og Sverrig at betjene sig af Tyske Lejetropper — en naturlig Følge af de indvortes Uroligheder og af Regenternes Mistillid til deres egne Undersaatter, hvorved de nærings- og handelsløse fattige Lande end mere udmarvedes. Vel søgte Valdemar 4 at affkaffe denne Ustkik og øve de Danske i Waaben; men selv kunde han dog ikke undvære en liden Tysk Hær, og hans Datter Margaretha besoldede ogsaa Tyske Tropper i Krigen med Albert, hvis fornemste Styrke da ogsaa bestod i Tyske Lejesvenne. Rigernes nationale Magt var og altid i disse Næ-

*) p. 395 og 397. Om Sonden seilede Tyske Mand, alt
baade med Meel og Malt,
Men Alf han ligger i Drefund, han
tager det fra dennem Alt.

berettens Tider heel upaalidelig, da en vigtig Deel af Samme bestod i Dpbudet af de adelige Lehns- mænd og deres Folf, som, naar Tvist opkom mellem Monarkiet og Aristokratiet, ikke lod det længe tvivlsomt, til hvilken Side Seneren maatte vende sig. Ogsaa var det vel en vigtig Grund til de nationale Troppers Tilfidesættelse, at de ikke have været forbundne til at gaae over deres eget Lands Grændser og følgelig i en Krig med Fremmede vare mindre brugbare end de lejede Tyske *).

Paa sand Kultur og Videnskaber var der i Slutningen af 14 Aarhundrede ikke at tænke. Ab- salons, Særos og Aagesens Dage vare forbi. Geist- ligheden, som i disse Tider var den mest oplyste Stand, maatte nødvendigen have de saa daværende Oplysnings Anstalter under sin Bestyrelse. Men Oplysning stred imod dens Interesse; intet Under da, at den saalænge mueligt ogsaa i Norden søgte at vedligeholde Fornuftens Umyndighed. Mange af Videnskabernes i vore Dage saa almindelige Be- fordrings-Midler vare i 14 Sec. enten ikke opfund- ne, eller ikke indførte i Norden. I Klosterškolerne skulde Lærdommen hentes, og denne indskrænkede sig til nødtørftig Underviisning i Kirketroen og lidt

*) At dette var Tilfældet i Sverrig, er bekjendt. At det ogsaa har været Brug i de to andre Stater, formoder jeg af de desangaaende i Kalmarunionen indførte uje Bestemmelser.

Munkelatin; thi de klassiske Skribentere i det Latinske Sprog læstes ikke, uagtet Latin indtil Aarhundredets Slutning vedblev at være Nordens Kancelliesprog. Vel findes enkelte Konger, som i denne Periode opmuntrede til Studeringer, men Frugterne af disse Opmuntringer finder man ikke. Ved fremmede Universiteter, i Paris, Köln og Boulogne maatte Videnskaberne dyrkes, thi de høiere Læreanstalter savnedes ganske her i Norden. Men bedre havde det været, om vore Landsmænd i Stedet for de Stumper af Romersk Lovkyndighed, af aristotelisk-skolastisk Theologie og Philosophie, og hvad andet, de fra hine Højskoler kunde hjembringe, havde brugt deres sunde Mennekesforstand og lært af de fremmede Nationers sørgelige Erfaring, som de havde for Øjne, at indsee de ulykkelige Følger af Borger-Splid og Uvedragt. I det mindste kunde Frankrigs Skjebne til den Tid tilstrækkelig have overbevist dem om, hvor yderst vigtigt det er for hele Nationers Lykke, at Grundlove og Statskonstitutioner ere affattede med den størst muelige Bestemthed og Tydelighed. Havde Man gjort denne Erfaring, og anvendt Samme ved Kalmar-Unionsens Affattelse, saa havde vist nok disse Udenlandsreiser betalt sig, og tusindfold erstattet de Penge, de drog ud af Landet. Dog, hvorledes Statsvidenskaberne Tilstand paa denne Tid har været i

vort Norden *), lader sig slutte deels af Unionssakten selv, deels af Lovkyndighedens daværende Beskaffenhed, en Videnskab, der dog er hine saa nær beslægtet; og herom siger Lagerbring, det saae ud, som Man stod i den Formening, at Love vare fornødne, men Lovkyndighed mestendeels unødvendig. Og overalt, hvorledes skulde videnskabelig Kultur kunne almindelig udbredes paa en Tid, da Bogtrykkerier ikke vare til, Bibliotheker sølgelig sjældne, kostbare og ufuldstændige? Paa en Tid, da Norden manglede den indvortes og udvortes Nolighed, som er uundgaaelig fornøden, hvor de fredelige Videnskaber skulle trives? Man maae da af alle disse anførte Aarsager ikke søge nogen egentlig videnskabelig Dannelse i vort Norden i denne Tidsalder. Søgelig kan man ej heller med Billighed fordre — hvad Man vel i dette Aarhundrede ingensteds vil finde — systematiske Indsigter i Statsvidenskaberne hos Kalmar-Unionens Stiftere, eller udmærket Forretnings Duelighed hos deres Koncipientere, hvilken sidste Egenskab ogsaa paa de Tider var høist sjælden. "I Middelalderen, siger Hegevisch **), bleve de fleste Forretninger afgjorte mundtlig; i ingen Kollegier, ved ingen Sammenkomster holdtes Protokoller. Blot Resultaterne bleve undertiden —

*) som ogsaa i det hele øvrige Europa.

**) Anførte Skrift, S. 81.

og det maadeligt nok — bragte paa Papiret. Det Talent, med Tydelighed, Orden og Korthed at nedskrive Deliberationer og Forhandlinger — der nu ikke er længer noget Talent, men en blot Færdighed, som fordres af hver Byskriver i den ubetydeligste Flekke — dette Talent besad i Middelalderen i hele Europa ofte kun to eller tre Mennesker til een og samme Tid *).” Sund Menneskeforstand og Sagtagelse saand maatte erstatte dette Tidstrums Mangel paa Videnskaber, og jeg troer ikke, at Man hos de Statsmænd, der have sluttet Kalmar-Unionen, især den saakaldte nye Union af 1436, vil savne disse Vuner og deres Anvendelse, hvor det ikke alt for ligesfrem stred mod Aristokratiets Interesse.

Al imidlertid Nordens eget Sprog mod Slutningen af denne Periode ved Slavs, eller rettere Margarethas Foranstaltning fortrængte det hidtil brugelige Latinske af de offentlige Akter, er en Begivenhed, der gjør Epoke i Nordens Sproghistorie. Men dette Nordiske Sprog taledes og skreves endnu i Margarethas Dage langt mere overensstemmende, end i vore, da det ved Nationernes lange Frakillelse har affondret sig fra sin oprindelige Eenhed, og deelt sig i det mindste i tvende fra hinanden bes

*) Heraf lader sig forklare vores Unions Akters besynderlige Form, den Mangel paa Bestemthed, Orden, Sammenhæng og Forbindelse, der især er kjendelig i Akten af 1397.

Indelig afvigende Hoveddialekter. En Forandring, der aldrig kan være fordeelagtig, om en fuldkommen Nationalforening nogensinde atter skulde udføres; da den forrige Lighed nu, da hver af disse Dialekter ved Digtere og andre klassiske Skribenter har naaet en vis Uddannelse, meget langsomt og ikke uden Aarhundredes uafbrudte Forbindelse vil kunne bringes igjen tilveie, og Uligheden altid vil tilbagekalde forrige Læder og Forsatninger. Thi hvilken kultiveret Nation hang ikke med inderlig Kjærlighed ved sit gamle Sprog, som ved sit gamle Navn og sit gamle Land? Hvilket enkelt Individ fortjente at høre til en oplyst Nation, og kunde uden inderlig Bemøds Følelse ombytte nogen af disse saa elskede Gjenstande?

Disse, synes mig, ere Grundtrækkene til et Skilderie af vort Nordens indvortes Forsatning til den Tid, Kalmar-Unionen sluttedes. Det staaer endnu tilbage, at betragte de Nordiske Rigers Forhold til hinanden indbyrdes og de dem omgivende Stater.

Under mange indvortes Uroligheder og udvortes Krige havde Valdemar 4 atter samlet det af hans Formænd adspalttede Danske Rige. Han havde udrettet Meget, men Meget stod endnu tilbage at gøre, thi Riget var ikke fuldkommen beroliget, og Fiender omgave det paa alle Kanter. Adelen

og Almuens Gæder vare i hine ulykkelige Krige blevne saa forvildede, at Baldemars hele Klogskab og Standhaftighed var fornøden, for at vedligeholde Orden, og igjen skaffe Landslovene og den Rgl. Magt den tilbørlige Agtelse. Hertil kom, at mange af de Midler, Baldemar nødvendigen maatte anvende til sit Diemeds Opnaaelse, syntes, og vare tildeels og virkelig, haarde og trykkende, og at fremmede Fiender benyttede sig af Undersaatternes Misfornøielse, og opvakte og nærede Oprørsaanden hos disse. Og dog vovede Baldemar under alle disse affrækkende Omstændigheder at lægge Planen til et Nordisk Monarkie, og hans Datter at udføre den! *).

Harhundreder selv, hvori saa mange Nordiske Regentstammer uddøde **), syntes for saavidt at befordre dette Størværk.

*) At Baldemar har lagt den Plan, som Margaretha udførte, er høist sandsynligt; især af den Enklighed, hvormed han forstørrede Hafens Rægtsskab med en Holstens Prinsesse, og skaffede ham sin Datter til Gemalinde. De snævre Grændser, der ere bestemte for vore Skoleprogrammer, hindre mig i, videre at udføre Beviserne for denne Sag paa dette Sted.

**) Unglingerne i Norge, Følkungerne i Sverrig og de 10 af Skjoldungernes Linier, som regjerede i Danmark og Sleddig.

I Norge uddøde 1319 den mandlige Linie af den ældgamle Kongeslægt med Hakon 5. Riget tilfaldt hans Dattersøn, den Svenske Konge Magnus Erikssen (Smek), og det tegnede saaledes til, at Sverrig ved Foreningen med Norge som og ved Besiddelsen af Skaane, Halland og Blekingen, det under Danmarks Afsmagt havde revet til sig, vilde blive den mægtigste Stat i Norden. Men det tabte snart alle disse Fordele; thi de samme Aarsager, der siden hidroge det Meste til den større N. Forenings Opbløsning — Mistillid hos Undersaatterne, Partiskhed og Mangel paa Klogskab hos de Regjerende — yttrede allerede her deres Virksomhed ved den mindre. Magnus's Regjering behagede ligesaaledes det de Norske som de Svenske, og man nødte ham snart til at lægge Grunden til begge Rigers Adskillelse, ved at antage sine to Sønner Erik og Hakon til Medregentere, denne i Norge, hiin i Sverrig. Ei heller varede det længe, ferend Baldemars listige Statskonst i Forbindelse med Magnus's Lettroenhed og Svaghed, skilte Sverrig ved dets forhen Danske Provinser, hvorved det gamle Naboe had naturligviis fik ny Næring, nye Kræfter. At Baldemar efter Gullands Erobring antog Titel af de Gothers Konge, var vel heller ikke det bedste Forsoningsmiddel, og Hadet udbrød i sin fulde Styrke, da Hakon Magnussen ægtede Margaretha

Baldemars Datter. De Svenske forjogte Magnus, forbigik hans Søn Hakon, og valgte hans Søstersøn Albert af Mecklenborg til Konge. Denne stod til Lykke for Kalmar-Unionen langt tilbage for Margaretha i Statsklogskab, og gjorde sig og sine Mecklenborgere saa forhadte i Sverrig, at det nye Had mod de Tyske Herrer langt overgik det gamle mod de Danske Naboer.

Efter Baldemars Død kaarede Margarethas Søn Olav til Konge i Danmark, og efter sin Fader Hakon 6 arvede han ogsaa Norges Rige. Ved den Klogskab, hvormed Margaretha i Sønnens Mindreaarighed styrede begge Riger, betog hun dem den gamle Fordom mod Qvinderegimente, og ved sine personlige Egenskaber vandt hun saa mange Tilhængere, at hun efter Olavs tidlige Død blev antaget til Danmarks og Norges Beherskerinde, og hendes Søsterdattersøn, den umyndige Erik af Pommern, til Konge og Medregent.

Denne Forening under — som det syntes — en ny fremspirende Herskerstamme kunde ikke være Naboerstatene ligegyldig.

Sverrig havde, foruden den naturlige Frygt for en Naboes forøgede Magt, endnu flere Aarsager til Bekymring og Fjendskab. Dets Konge var nær beslægtet med den unge Hertug Albert af Mecklenborg, der fremstod som Olavs Medbeiler til Danmarks Krone, og Olav selv, en Sønnesøn af den

fori
So
at l
For
ste
Ho
søil
Si
end
bin
alt
Ma
at
opl
og
sty
for
ud
hv
Be
—
iff
me
for
de
ler

forjagebe Magnus Eriksen, gjorde Forbringere paa Sverrig, dem Margaretha efter hans Død troede at have arvet. Intet Under derfor, at Sverrig ved Forening med sin Konges Frænder de Mecklenborgske Hertuger, med Danmarks naturlige Fiender de Holsteenske Grever og med de misundelige Østersøiske Hansestæder søgte ikke, allene at sætte sig i Sikkerhed mod det Dansk-Norske Rige, men stræbte endog paa al Magt at opløse en saa frygtelig Forbindelse. Dog den ufloge og forhadte Albert maatte altid tabe i en Kamp med den snilde og vndede Margaretha. Hun nyttede Omstændighederne til at skaffe sig Anhang i selve Sverrig; hun vidste at opløse dette Riges for hende farlige Forbindelser, og, da besuagtet Albert med lidet Overlæg fremkynkede den Krig, han med ligesaaliden Klogskab førte, blev han i Slaget ved Faltjøping fanget, og Udfaldet paa denne hele interessante Kamp blev — hvad den nødvendig maatte blive — Opnaaelsen af Waldemars og hans Datters saavel forberedede Plan — Kalmar-Unionen.

Dette kunde Danmarks øvrige Fiender, end ikke den mægtige Hanse, længer forhindre.

Det Mecklenborgske Huus troede sig fornærmeth, da de Danske Stænder ved Slavs Valg foretrak den afdøde Konges yngre Dattersøn for den ældre, for den unge Hertug Albert af Mecklenborg, som Waldemar selv havde givet Løfte om

Successionen. De Mecklenborgske Hertuger grebe til Baaben, men lode sig ved Underhandlinger forelede til en Stilstand, paa det Vilkaar, at Sagens Afgjorelse skulde overlades til visse bestemte Bolds- og Riddersmænd. Men Margarethas Politisk forhaalede Guldbrydelsen af dette Vilkaar, indtil hun ikke længere behøvede at frygte for disse Herrer's Usmagt. Hun fulgte det bekjendte divide et impera, og skilte, skjøndt ikke uden Opoffrelse, Mecklenborg ved dets paalideligste Allierede, de Holsteenske Grever, og gav saaledes et Exempel paa det, nyere Erfaringer noksom have bekræftet, hvor lidet farlige slige Forbindelser ere, naar de mangle een fælleds Centralpunkt, een fælleds og mægtig Styrer. Albert i Sverrig burde have været dette fælleds Forbindelsespunkt, men dertil var han kun lidet skikket.

Holsteen — dette for sin Beliggenhed saa yderst vigtige Land, der aabnede eller lukkede, eftersom dets Interesse udfordrede det, Danmarks sydlige Grændse for en udbortes Fiende — var den Tid deelt imellem flere Herrer, der nedstammede fra de i vor Historie saa bekjendte Grever, Johan og Geert den store. I det 14 Aarhundrede var det altid Holsteensk Politik, at besvugle sig med Sverrig, og gjøre fælleds Sag med Danmarks Fiender. Dette Nabohad forstærkedes ved Familiehud til vores Margaretha, hvis Gemal, den Norske Kong Hakon, havde været trolovet med en Grevinde til Holsteen-

Pl
stre
saa
ger
me
H
me
vil
der
og
tri
D
th
S
ste
bi
bi
la
bi

b
v
S

n
2
1

Pløn, hvis Givtermaal tilligemed Prinsessen selv strandede paa de Danske Kyster, hvor Baldemar saalænge opholdt hende med Høflighedsbeviisninger, indtil han igien havde vundet Hafon og formælet ham med Margaretha. Desuden havde de Holsteenske Grever i hine urolige Tider, der truede med at forvandle Danmark til en Tydsk Provinds, vidst at skaffe sig Expectance paa Sønder-Jylland, der i mere end 100 Aar havde været skilt fra Riget og havde havt sine egne Hertuger af Abels Linie, troe Forbundne af Holsteen, og farlige Fiender af Danmark. Denne Linie uddøde 1374, og Margaretha, der af Omstændighederne nødtes til at sinigre Holsten, belehnede i Aaret 1387 i Nyborg den Holsteenske Gr. Geert 6 med dette Hertugdom, hvorved hun vel for Djæbliffet gjorde sig dette Huus forbunden og afdrog det fra sine øvrige Fiender, men lagde tillige Grunden til den 26 aarige Krig, der blev hendes Eftermand saa farlig.

Med Brandenburg stod Danmark siden Baldemars Tid i nøje Forbindelse. Dets Hielp var vigtig til at holde de Mecklenborgske og Holsteenske Herrer i Awe.

Ogsaa de Pommerske Hertuger vare for det meste venstkabelig fæbde mod Danmark. Dette Venkskab, der var knyttet ved Svogerskab, blev ikke lidet befæstet, da Pommern nød den Ære, i Mar-

garethas Plejesøn at give de trende Nordiske Riger en Behersker.

Den Tydske Orden, som den Tid ejede Preussen, havde nok at bestille i sine egne misfornøjede Lande; og i sine Krige med Poler, Lithauer og Russen, og kunde ikke med Eftertryk blande sig i Nordens Anliggender. Baldemar fulgte den det fraliggende Estland, hvilket, tilligemed den Omstændighed, at Danmark i dette Tidsrum synes at have opgivet sin Tiltale paa Lehnsherligheden over de ubetydelige Levninger af de to første Baldemars Erobringer i Nordtyskland, vel ogsaa kan have bidraget Noget til at formindske dets Fjenders Antal ved at formindske de fælles Berørelsespunkter.

Dog, langt betydeligere end alle anførte Staters, var de mægtige Hansesæders, især de Østersøiske, Indflydelse paa vort Norden. Beskræbelsen efter at forene alle Nordiske Riger under eet Overhoved, kunde ikke undgaa deres Opmærksomhed; den maatte nødvendigen sætte deres mistænkelige Røbmændspolitik i fuld Virksomhed. Deres Magt var saa stor, at de kunde foreskrive Norden Love. Selv Margarethas Fader var for en Tid, fornemmelig ved deres Medvirkning, udjaget fra Land og Rige, og maatte dyrt tilkjøbe sig deres Venkab, ved at affaae til dem en Deel af Sundtolden, Skaane paa 15 Aar, Jurisdiction over deres Kontorbetiente i Danmark, og fremfor Alt den vigtige

Gilde
Død
Ret t
at vin
for st
Privi
Skaal
satte
liig d
Stæd
men
Hans
tie, d
de Gr
saa f
foren

dens
nærn
— for
sine
tryk
ser E
vedli
Først
denn
hans
vor

Sildefangst ved Skaanes Kyster. Sa efter hans Død paastode de endog, som Skaanes Indhavere, Ret til at deeltage i Danmarks Kongevalg. For at vinde en saa frygtelig Magt var ingen Opoffelse for stor, og Margaretha forsikrede dem alle deres Privilegier og bekræftede dem i Besiddelsen af Skaane paa den bestemte Tid; hvorved hun vel satte sig i Sikkerhed for et almindeligt Angreb, liig det, der mødte hendes Fader, da 77 af disse Stæder paa engang sendte ham deres Fejdebrev, men kunde dog ikke hindre, at de Mecklenborgske Hansestæder Wismar og Rostok toge Everrigs Partie, og ved at opvuntre til Raperie i Østersøen lagde Grunden til de Søersøerier, der siden bleve ligesaa farlige for Hansforbundet selv, som for det forenede Norden.

Saaledes var ved Kalmar-Unionens Fald Nordens indbyrdes Forhold og dets Stilling til de det nærmest omgivende Tyske Stater. Tyskland selv — som eet eneste heelt Statslegeme betragtet — med sine mange Hoveder, kunde ikke med nogen Eftertryk blande sig i Nordens Anliggender. Med Keiser Ludvig af Bayern, som med Karl af Böhmen vedligeholdte Danmark en god Forstaaelse. Den Første havde været Baldemars ædle Belgjører, da denne landflygtig fra Fædrene-Rige opholdt sig ved hans Hof. Den Sidste havde saa stor Afgtelse for vor Baldemar, at han valgte ham til bestandig

Guldgietsmand i de Stridigheder, der kunde opkomme imellem ham og de Brandenburgske Markgrever, og da Waldemar siden maatte flygte af sit Rige for sine oprørske Undersaatter, erklærede Karl hans saavel Tyske som Danske Fjender i Rigets Akt, og nedsatte en Kommission, for at afstraffe dem efter det Tyske Riges Love. Om Waldemar har forlangt en saadan Medvirkning af Keiseren, og hvorledes dette Skridt, der kunde give Anledning til at forny det Tyske Riges gamle Paastand paa Lehnsherlighed over Danmark, kan bestaae med denne Konges almindelig erkjendte Statsklogskab, bliver ikke saa let at afgjøre. I Waldemars store Forlegenhed, og i det vistnok usikre Haab, at Aktskræringen dog maatte virke noget paa de Tyske Stater, der baade aabenbar og hemmelig ophidsede og understøttede de misfornøiede Danske, ligger Meget, der taler til Waldemars Undskyldning. Overalt, var der ingen Hjelp at vente, saa var der heller Intet at befrygte af en Tysk Keiser i de Tider. Et talende Beviis herpaa har Man i den Understøttelse, Keiser Karl 4 sendte den Mecklenborgske Albert, som bestod i — en Ubefalelsesskrivelse til de Danske Rigsraader.

Blandt de øvrige Europæiske Magter var der meget faae, som i denne Tidssalder stode i nogen politisk Forbindelse med vort Norden, eller synderlig interesserte sig for dets Skjebne.

Fur
sin
har
Th
dis
M
Et
D
til
sa
an
de
en
la
ul
le
B
fr
fi
d
c
d
e
h

Polen, der ved sin Forening med Lithauen kunde have været mægtigt, hindredes allerede da af sin indvortes Forsatning, og en nye Kongestamme havde her nok at bestille med at besætte sig paa Thronen. Ogsaa forløb her Aarhundrede, inden disse tvende Lande virkelig blev forenede.

Der var i Margarethas Dage intet Preussisk Monarkie, og Rusland regnedes neppe imellem Europas Stater. Indvortes Uroligheder, idelige Delinger, Mongolernes Udelæggelser — Alt bidrog til at berøve dette Rige, der i nyere Tider spillede en saa glimrende Rolle, den Indflydelse, det under andre Omstændigheder maatte have havt paa Nordens Anliggender, og dets Krige med Sverrig blev endnu i lang Tid ubetydelige.

Det alt i det 14 Sec. rige og handlende Holland udgjorde en Deel af det Tyske Rige, og var udstykket i flere Smaastater, der efterhaanden samledes under Burgundiens Hertuger, hvis politiske Virkefreds ikke strakte sig udenfor deres Nabolande.

Frankrig var sønderslidt i blodige Successionskrige med England, og dette Rige ahnede end ikke sin tilkommende Betydelighed, som Sø- og Handelsmagt. Krigene imod Frankrig, hvortil Successionen gav Paastod, med Skotland, over hvilket det paastod Lehnsherredømmet, og med Landets egne Store, der under en kraftløs Regjering ogsaa her begyndte en Kamp med Monarkiet, beskæftigtes

de tilstrækkelige Englands Politik i den største Deel af det 14 Aarhundrede. Dog havde Margaretha indgaaet et Forbund med dette Rige, og den svage Richard 2 sendte hende fortræder sit ulykkelige Endeligt nogle Hjælpeflåde imod Sverrig.

I Syden af Europa sloges man med Tyrker og Araber, eller indbyrdes, og havde hverken Tid eller Lust at bekymre sig om det fjerne Norden.

Den eneste sydeuropæiske Magt, hvis politiske Interesse strakte sig til disse Egne, var Paven, der i hine Tider ved Troens Bånd dog vedligeholdt nogen Forbindelse imellem Europas ellers saa isolerte Stater. I hvert Land havde han i den Katholske Geistlighed en staaende slagfærdig Hær, der ofte var større end Landsfyrstens, men altid bedre disciplinert; og Døvtro og Uvidenhed gav denne Hær Vaaben i Hænder, hvis frygtelige Kraft Norden ofte tilforn havde følt. Dog ogsaa med denne Kirkes Overhoved og med hans Geistlighed i Norden — der, fordi den udgjorde en Stat i Staten, vel kan fortjene Plads iblandt de fremmede Magter — synes Forstaaelsen i dette Tidrum næsten uafbrudt at have været den bedste, og Margaretha vidste mestterligen ved Smiger og Fordele at vinde den Katholske Geistlighed, der maaskee mere end hendes Vaaben befordrede Sverrigs Underkastelse og Unionen.

Under saadanne Omstændigheder blev det muligt for Margaretha at udføre sin Unions-Plan. De Fjender, hun ikke forenede kunde modstaae, deelte hun, og bekæmpede dem enkelte. For de større og mægtige Forbindelser, som de nyere Aarhundrede have seet fremstaae, havde hun i sin Tid ikke at frygte.

Man kjendte endnu ikke det magiske Ord: politisk Egevägt, som nyere Statsmænd betjente sig af, ligesaa ofte, naar de vilde skjule deres egen Herskesyge, som naar de ved flere Smaastaters Forbindelse vilde sætte en Dæmning for den Størres Overmagt. Frankrigs Politikere havde endnu ikke uddannet dette Egevägts System, der egentlig kun ved sin Misbrug blev skadeligt, og tjente fornemmelig til at almindeliggjøre og udbrede Krig og Udælgelse, uden nogensinde tilstrækkeligt at beskytte den Svagere.

Man kjendte heller ikke i Kalmar-Unionens Dage det nyeste Foederations-System. Kort — Aarhundrede forløb, førend Europas Stater ved Politiskens og Videnskabernes og Handels Baand forenedes til et nogenledes Heelt, og førend de nye Berørings- og Forbindelses-Punkter indprægede Lidenne en nye Karakter, ganske ulig deres, i hvilke Margaretha stiftede hiin berømte Forening,

der ligesom satte Kronen paa det 14 Aarhundredes sidste Dage *).

II. Intercessions = Skrivelse fra Kong Christian den fjerde til Dronning Christine i Sverrig for Universitetet i Wittenberg **).

Christian den Fjerde ic. tilbude den Stormegtige Høyborne Froken Christina ic. Elskl. Kiære Frenche, Naboe och synderlige goede Wén; Woris naboevenlig Helsen ic. Eftersom Rector och menige Professores vdi Universiteten til Wittenberg, vdi huis Landtgoods denne saa vel som arme Studenterne och Hospitalet der sammesteds til Underholdning och Ophold er tillagt, vdi denne besuerlige

*) Slutningen af Forfatterens Afhandling er her udeladt, ligesom adskilligt andet deri, der ikke saameget indeholder nogen historisk Fremstilling som Betragtninger, foranledigede ved den Tidspunkts Coniuncturer, i hvilken han skrev.

**) I disse Annal. forrige Hæfte er S. 32 f. anført en lignende Intercessions-Skrivelse af 16 Dec. 1642. Udgiv. er efter den Tid kommen til Rundslab om nærværende lige agtbærbige Beviis paa den store Konges Omhu for Vidensskaberne og deres Dyrkere endog i fremmed Land. Conceptet findes i det Danske Cancell. Archiv.

Kri-
her
vdi
den
In-
ren
Ki-
im
ver
og
ve
on
Si-
g
m
fo
d
el
b
f
2

Krigs tid endoch haffuer lit stor Skade, da saadant
 her effter saa vit mueligt at forekomme, haffuer de,
 vdi Betrachning aff den gode naboelig Correpon-
 deng, som imellem disse begge Croner er, voris
 Intercessions = Skrivelse til E. K. M. verit begie-
 rendis, Saa, endog Wij icke paatuiffler, at E.
 Kierligh. io vel selff aff Christelige medfødde Tffuer
 imod den sande vforfalskte Religion paa forte Uni-
 versitetets egen vnderdan. anmodning des Generaler
 og Dfficerer vdi Tyschland lade befale och allerede
 vel befalet haffue, at de Wittenberg Bye och der nest
 ombliggendis Landtgods och Universiteten tillagde
 Indkombste det meste mueligt forskaaner, Saa haffuer
 Wij dog E. K. Mst. herom naboevenligen at an-
 mode en kunnit forbigaa, forseendis Os vift til, at
 forte Rector och menige Profellores endoch skal nyde
 denne voris velmente Intercessjon got ad, och her-
 effter ald muelige forskonsel vdi forte deris Bye och
 derombkring dennem tillagde Landtgods och Ind-
 kombst haffue at ervarte, huor vdi Wij igien E. K.
 Mst. ic.

Glycksborg 14 Juny 1643.

III. Bidrag til Universitetets og Skolernes Historie.

I. Beretning angaaende nogle Ordener mellem Studenterne i Aaret 1609.

Af den Raahed i Sæder, som i det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede var herskende blandt de Studerende ved Universitetet, men som ikke bør tilregnes denne Klasse i Særelshed, da den tilhørte Tidssalderen overhovedet, har allerede Hr. Professor Myerup i sine Kiøbenhavnske Universitets-Annaler anført flere characteristiske Træk, s. E. S. 27, 82, 83 cc. Det var især Eviir og Drik, som gik i Svang iblandt dem, og som Love *), Paamindelser, Bøder og

*) Saaledes hedder det i de 1623 paa ny udgivne Leges Studioforum § II: tabernas et publica symposia ne frequentanto, hvilket Forbud ogsaa i de senere reviderede og forøgede Udgaver s. E. den af 1726 med de samme Ord blev vedbeholdt. I Lovene for Communitets-Alumnerne af Aaret 1603 (hos Beckman p. 27 sqq.) indholde § XIII, XX og XXI Forbud mod at komme drukken tilbords, eller at tage Drikkevarer ind med sig, eller overhovedet at tage Deel i Drickelag, hvilket ved nogle nye Tillæg af Aaret 1609 endnu mere og under haardere Straf indskræpedes (ib. p. 34) Jvf. de ældre Love af 1573 ibid. p. 18 sqq. Imellem Aarene 1600 og 1660 bleve af Consistorium flere Programmer ud-

Straf
saa i
bredt

Unge
derm
gang

holdt

staae

de, i

delel

til

Ben

rids

La

han

ant

gen

Sp

stai

vve

pa

del

pa

a

b

y

Straffe forgieves søgte at forebygge eller affkaffe, saa længe indtil efterhaanden en høiere Cultur udbredte sig, og udrettede, hvad hine ikke formaaede. Angaaende nogle Studenteres utilladelige Sviir og dermed forbundne Opsætsighed og løbstridende indgangne Forbindelse med hinanden indbyrdes indeholde Acta Consistorii til 6 og 7 Jul. 1611 nedenslaaende halv paa Latin og halv paa Dansk affattede, hidtil ingensteds trykte, Beretning, hvis Meddelelse saaledes kan blive et historisk Bidrag mere til Kundskab om Sæder og Tone paa de Tider. Bemeldte Nota berette da, som følger: a).

"Angaaende det Klammerie imellem Jonas Lauridsen og Jens Riber blev besluttet, at, 1) Jonas Lauridsen skulde relegeres paa tvende Aar, fordi han havde sviret i et forbudet Bertshuus og blandt andet i Slutningen af forrige Aar b) druffet Kongens af Sverrig Skaal, og desuden indladt sig i Skænderie og unødig Ordverel med sin Modstander, og overhovedet været de academiske Love overhørig. 2) Jens Riber ligeledes relegeres paa to Aar, fordi han ogsaa nogle Gange havde siddet og sviret i samme Dihuus, var kommen druffen paa det Kongelige Communitet og havde der i

a) udg. meddelet her Alt paa Dansk.

b) Danmark var den Gang i Krig med Sverrig.

Universit. og Skole-Annaler 1811. 1 B.

G

plumpe og barbariske Udtryk c) sagt den anden afskillige Grovheder, paa en uværdig Maade anvendt Sprog af den Hellige Skrift d), og imidlertid brugt mange upassende og ugrundede Udladelser. 3) Ligesledes Jacob Samuelsen fra Norge, fordi han, efter at have sviret og indladt sig i Slagsmaal paa et offentligt Sted, havde vilst sig opførselig og stridig ei allene mod forrige Aars Rector, tværtimod Studenternes Ged, saa at han i usædvanligt Optrin havde maattet lade ham slæbe i Carcer ved fire Vedeller, men ogsaa været den nærværende Rector overhørig; fordi han, da han var bleven hentet ud af samme Alhuus og befalet at gaae i Carcer med de øvrige, havde slidt sig løs af Vedellernes Hænder, var med Haan og Spot løbet fra dem og, til Trods for Lovene og Dyrigheden, lige ned i det samme Alhuus e), hvor han var greben, ja

c) cum rustica barbarie; nemlig i barbarisk Latin; thi paa Communitetet maatte ikke tales uden Latin (se den første Artikel i Lovene af 1603 hos Beckman p. 27.

d) hvilket i bemeldte Loves Artikel 2 udtrykkelig var forbudt.

e) Maaſkee var dette Alhuus det samme, som omtales i Acta Consistorii ad. 11 Nov. 1659, da samtlige Commensales ved tredje, femte og sjette Skibe, Baccalaurei ibereguede, bleve citerede for Consistorium formedels deres Svær. Der hedder det nemlig: "D. D. Johan Resenius citerede Commensales 6tæ mensæ og begiø"

havde
delse
med
sen,
svoret
hand
ste ho
nom
forela
del b
at ho
ham.
hadd
Skyl

f)

havde selv havt den Dumdriftighed, uden Tilladelse at indfinde sig igjen i Communitetet, endog med Trusler mod en offentlig Universitetsbetient.

Sammetidt f) bekiendte Jacob Samuelson, at hand havde været paa Kiergaarden och svoret med de andre, och hafde haft en Zedell, som hand saavelsom de andre hafde foret paa, dog vidste hand ikke, englen hvo der hafde foredt for hannom eller efter hannom. — Blev hannom en Eedt forelagdt, at hand skulde bekiende, hvor den Schedel blev, som de soer paa; gjorde han sin Eedt, at han det ikke vidste, ey heller skulle nogen tyde ham det paa. Item sagde hand, at Studenterne havde sagt, at Magnif. Dn. Rector selv havde Skyldt i den Conspiration, efterdi hand havde

C 2

rede Straff ofver dennem, at de havde bruct til Per Wessuers i Larsbiørn Stræde, och huldet dennom unøttige imod Profften, och uskikkelig ved Bordet. Decanus sextæ mensæ svarede, at icke de allene men Baccalaurei ochsaa hafde nyligen bruct en heel Tønbe Ml, desligeste Commensales under den 5te Skiffve. Blev besluttet, at disse skulle priveris mensa udi otte Dage, men dersom de kom igjen, simpliciter rejiceres de andre til Exempel."

1) Det Foregaaende findes i Acta Consist. paa Latin, men hvad nu følger, paa Dansk, hvilket saaledes her ordret meddeles,

sagdt til de mænd, som var skikkebe til hannom, at hand vilde lade tage Studenter ud, udi hvilket Huus de sandtes udi at drikke. Hvortil Magn. Dn. Rector svarede, at det var usandt, og at han dette hverken havde sagt eller meent.

Andreas Børnøns bekjendte det samme.

Jens Riber vandt, at Jacob Samuel sen havde sagdt, at han ikke ville lade sig sætte den Aften, men ville først gaa til Rectorem, men Vedellen det ikke ville tilstæde, men sloeg hannom med Haanden. Blef hand tilspurdt, om hand havde været paa Kirkegaarden; svarede hand paa, at hand havde samtøcht med de andre, at ingen skulle gaae paa nogen Lectie, førend den Loug blev afskaffet, at Studenter ey maatte gaae i Kroe at drikke.

Jens Christensen vandt, at hand var en af dem, som denunciaredt Dn. Professoribus, at dersom ingen Student maatte gaae udi noget Huus, at drikke en Pot All, med mindre at Vedellerne strax skulle tage hannom udt, ville de ikke gaae paa Lectie.

Bleve samme Tid Decani i Communitetet opkaldne, och bejalede at sige, hvo Aarsage havde værret til denne Conspiration, saafremt de ikke ville lide derfor.

Om dennem blef den Tid samtøft af Dn. Professoribus, at dersom de ville ikke legge de an-

bre u
de d

releg

Trie

releg

nun

Ecti

lite

fier

Gr

len

udi

at

tal

pa

mo

ba

bre udt, som havde været Capita Conjuratiōis, de da skulle i saa maade straffes.

D. D. Conradus meente, at de burde aftelegeres paa et Aars tidt.

D. D. Metznerus censuit relegandos ad Triennium.

D. D. Ginkius ad Triennium.

D. D. Gellius meente, at Decani skulde telegeres paa 1 Aars tidt, men de andre, som denuncereth Professoribus, at de ikke vilde gaae paa Lectie, i 2 Aars tidt.

M. Chr. Longomontanus ad Biennium.

Mag. Joh. Alanus ad Biennium.

Mag. Wulfg. & Mag. Hermannus similiter.

Blef først Jens Christensen opfaldt, bekiendte, at hand saae Jacob Samuelsen och Greger's Alborg stoed hos Træet, som Bedelen vaar opslagen, och hafde formulam juramenti udi Haanden. Item at hand hafde hørt och seet, at Jens Ribber hafde et Træ i Haanden och talede disse Ord: at ingen ærlig Karl skulle gaae paa Lectie, førend den Lov blef affskaffet, at ingen maatte gaae i et ærligt Huus at drikke.

Greger's Alborg bekiendte, at hand ikke havde verret meer Aarsag til denne Conspiration

end de andre 2), at hand ikke vidste flere Capitula Conjuratōnis end de andre 2 Studenter. 3) At paa Schedelen vaare 4 Haandskrivter. 4) At baa de Jacob Samuelsen och Jens Ribbe, och hand self havde skrevet den saa lydendes: A

Schedelens Indholdt: *manuscript*

1) At ingen skulle lade sig fange af Vedellerne, om hand drak udi ærlige Huuse for sine Penge och intet andet gjorde.

2) At hand ikke skulle see paa, at nogen Student skulle fængsles for saadan Sager, men hielp hannom i hvis maade hand kunde moed Vedellerne.

3) At de ikke skulle gaae paa Lectie, førend den Loug blev affskaffet.

4) At ingen skulle røbe hver andre herudi. — Dernæst bekiendte hand, at denne Bedell blef nogle Gange omvendt, og anderledes skrevet udaf dem, som dend skrev, enhver ligesom hand vilde.

De Studenter, som vaare udi Conspiration besynderlig for andre, bleve relegerede, som efterfølger *):

1) Jens Christensen fra Kiøbenhavn, Niels Winding fra Høen, Knud Faersbølle, Niels Friederichsen Busch, relegeredes paa halvandet Aar, fordi de ei blot havde været med i Conspirationen, men ogsaa med en

*) Det som nu følger er atter i Acta Consist. paa Latin,

hidtil
paa
ge p
Mit
Ma
des
Forg
dan
sen
tetet
tre
greb
bor
ford
fatti
tikle
Uor
acal

2.

af
log
M

hidtil uhørt Uforfammenhed havde dristet sig til, paa samtlige de Sammensvornes Begne at andrage paa Sligt hos Professorerne. 2) Lauritz Mikkelsen, Rasmus Svendsen, Christ. Matthiesen, Mikkel Mogensen relegeredes paa to Aar, fordi de som Decani havde med Forglemmelse af deres Pligt taget Deel i en saadan Sammensværgelse og tildeels staaet i Spidsen for samme, saavel uden for som i Communisitetet. 3) Niels Baltfarsen relegeredes paa tre Aar, fordi han frem for de øvrige var bleven greben i begge Forbrydelser. 4) Gregers Aalborg blev rejiceret og excluderet fra Universitetet, fordi han tilligemed Dphavsmændene havde forfattet den ulovlige og gudsbespottelige Geds Artikler, og saaledes været Hovedanstifter af den hele Uorden, i det denne skændige Gedsforpligtelse af academiske Borgere var bleven vedtaget.

2. Noget om de Professorerne forhen paalagte aarlige Disputationer.

Efter Christian den Tredies Universitetsfundats af 10 Jun. 1539 skulde saavel Doctores (de theologiske, juridiske og medicinske Professorer) som Magistri (Medlemmerne af det philosophiske Facul-

tet) aarligen holde offentlige Disputationer (Disputationes) og Taler (Declamationes), nemlig Theologerne disputere een Gang hvert Fierdingaar, og declamere een Gang om Aaret; Juristen (thi i Begyndelsen var der kun een) og Medicinerne ligesaa, kun at de sidste ei vare forpligtede til at declamere; de 8 Medlemmer af det philosophiske Facultet *) ligesaa, alene med den Undtagelse, at Magister Pædagogus (som i Ordenen var den første) var fri for at disputere; dog skulde han være overværende ved Disputationerne og stundom føre et Beviis. Magistri skulde ogsaa holde Taler (declamere) fire Gange om Aaret, dog kun den eene Gang selv, de andre tre Gange ved unge Studerende, som dertil af dem anførtes (a se ad hoc per bonam orationem instructos).

De ordentlige Disputationer skulde af Doctorerne holdes om Onsdagen (til hvilken Dag ingen Forelæsninger vare ansatte) i det store Auditorium i de to Zimer før Middagsmaaltidet fra Kl. 8 til 10 **), efterat man havde været i Kirken, hvorfor Gudstjenesten den Dag skulde være til Ende Kl. 8; af Magistrene om Søndagen til samme Tid. Alle de ordentlige Declamationer skulde holdes om Søn-

*) nemlig Pædagogus, Dialecticus, Rhetoricus, Græcus, Physicus, Mathematicus, Hebræus, Musicus.

**) Man spiste altsaa til Middag Kl. 10.

dag
var
just
umi
tene
Me

udf
at
der

ov
ha
ud
fir
en
S
or
cl
li
S
fe
v
d
S
f

dag Eftermiddag Kl. 4, efter at al Gudstieneste var forbi, en Time, som, efter Fundatsjens Udtryk, just derfor var den meest beqvemme, fordi den gik umiddelbar foran Aftensmaaltidet. Dog fra Mortensdag til Kenselesfesten istedet derfor Kl. 1 for Mørkets Skyld.

Enhver Professor, som disputerede, skulde deels udsøge to tre af de bedste blandt sine Tilhørere til at opponere, deels offentlig indbyde af de Tilstedeværende og af sine Colleger.

Lovgiveren meddeelte derhos nærmere og vel overlagte Forskrifter angaaende disse Doellers Behandling paa en saadan Maade, at de ei skulde udarte til tom og ufrugtbar Ordfløverie, Spidsfindighed og Pral, men det tilsigtede Viemed ved en lykkelig Forbindelse af utile og dulce opnaaes. I øvrigt kunde Professorerne eene sig indbyrdes om den Orden, i hvilken de vilde disputere og declamere, og enhver deri rette sig efter sin egen Leilighed, kun at han inden den foreskrevne Tids Forløb havde opfyldt denne Pligt. Ingen Professor maatte faae sin Gage, der hævedes kvartalsviis, udbetalt, med mindre han først havde holdt den Disputation eller Declamation, hvortil han i Kvartalets Løb var forpligtet. For dem, som kun skulde declamere een Gang aarlig, tilbageholdtes

Det sidste Kvartal af deres Gage, saafremt de ei først engang i Aaret havde declameret.

I Henseende til Declamationernes Indretning var ogsaa af Lovgiveren foreskrevet, hvad han ansaae fornødent til at gjøre dem hensigtsmæssige, nyttige og interessante. For at forskaffe alle disse Dvælses en desto større Værdighed og Gavnlighed, var det befaleet, at alle saavel Professorer som Studerende skulde derved være tilstede.

Det varede imidlertid ikke længe, førend det blev befundet fornødent, til Overholdelse af Fundatsens Forskrifter i Henseende til disse Dvælses at fastsætte nogle nærmere Bestemmelser, og den virksomme Cansler Chr. Friis til Borreby (som var Universitets-Patron fra 1596 til 1616) indførte i Aaret 1603 *) følgende 7 nye Bestemmelser, hvilke i et gammelt Manuscript findes saaledes paa Latin affattede.

*) Til dette Aar henføres de, i den haandskrevne Samling, paa det kongelige Bibliothek, hvorfra Udgiv. har laant dem. Saaledes forstaaer man følgende Sted i Acta Consistorii til 4 Jun. 1603: "Propositum fuit de disputatione in mense Junio, sed nemo voluit in se suscipere. Recitata fuit schedula a Rectore, ut singuli ex voluntate et proposito Magnifici Cancellarii mensem certum haberent, in quo disputarent."

Lege
D
lu
C
I
bruar
Theo
lius
Orato
bræi.

se pe
illud

anno
prop
nisi
nem
sub

adfe
qui

a)

b)

Leges de anniversariis D. Professorum

Disputationibus, quas servari vo-

luit Magnus Cancellarius, D.

Christianus Frisius.

I.) Sit mensis Januarius Mathematici: Fe-
bruarius Juris Consult. Martius Logici. Aprilis
Theologi I. Maius Physici. Junius Medici I. Ju-
lius Græci. a) September Theologi II. October
Oratoris. November Medici II. December: He-
bræi.

II.) Liberum esto interea Professoribus inter
se permutare menses, ubi propter certas causas
illud necessarium fuerit.

III.) Concedendum etiam, ut idem eodem
anno sæpius disputet et pro se et pro aliis: ac
propterea nemo excusabitur penitus toto anno,
nisi morbo vel senio impeditus fuerit, et nemi-
nem exorare possit, qui vicem suam suppleat,
sub poena, quæ est in Fundatione.

IV.) Studiosi breviter et distincte disputent,
adferentes tria tantum argumenta idonea b),
qui erunt VIII tantum ex Communitate: vel

a) Om August Maaned melbes intet.

b) Efter Fundatsen, som bestemte: Argumentaturi con-
tra propositiones, ad summum tribus bonis et uti-
libus argumentis positis, non plura addant.

VI Studiosi, et II Baccalaurei; nisi ex reliquo coetu se plures ultro offerre voluerint.

V.) D. Professores ordine et alternatim in diversis Disputationibus colloquantur cum Præsidente; sicut præcipitur in Fundatione: et sumat sibi quisque tantum quadrantem hore, quo pluribus locus sit.

VI.) D. Pastores aut peregrini si accesserint, ad disputandum præ aliis amice invitandi sunt: de quo Magnificus Dn. Rector, quum opus fuerit, admonere poterit.

VII.) Disputatio nulla protrahatur ultra horam XI., et propterea ipsi Dni Professores, qui conferunt cum D. Præsidente, cessent statim, illa audita, vel cessandum admoneat Magnificus Dn. Rector, ne tædiola magis quam jucunda sit Disputatio.

Christian den 7ierdes novellæ Constitutiones af 18 Mai 1621 c) gientog blot i Almindelighed den ældre Forskrift ved at byde, at Professorerne skulde disputere publice og privatim saa tidt om Aaret, som dennem befaledes og Universitetet kunde nøere til Gavn og Ære.

Ende Aar efter findes i Acta Consistor. ad 20 Dec. 1623 følgende nærmere Bestemmelser, der synes ansees som Tillæg til hine af 1603, og hvis

c) Prof. Ryerups Univerf. Annal. S. 51. 52.

Hovedsæmmed var at forebygge, at Disputationssæsten ei skulde kunne vare over den ved forestaaende Leges fastsatte Tid:

"Cancellarii befaaling bleff tilkiendegiffvet per Magnif. Rectorëm, at herefter skall saaledes forholdeß in Disputationibus publicis Professorum, at Oratio a Respondente hactenus habita a) skall ommittereß, och studiosi skal ifkun opponere in decimam och derefter Professores alene in undecimam, hoc ordine, at Theologi skall opponere Theologo, Medici Medico, Philosophi Philosopho & Jurisperito indiscriminatim, saa at ald Actus fand endes undecima hora."

Hvad enten nu det allerede Forestrevne og Bedtagne ikke tilbørligen blev efterlevet, eller man overhovedet fandt nogen Forbedring at være hensigtspassende, nok i Aaret 1646 blev det af da-værende Universitets-Canzler (Christen Thomesen Sehested) forandret derhen, at der skulde holdeß offentlige Disputationer tvende Gange maanedlig, og de extraordinære Professorer ogsaa deri tage Deel, hvilket foranledigede en ny Fordeling af bemeldte Disputationer paa Aarets Maaneder. Derom have Acta Consistor. ad 21 Nov. 1646 Følgende:

- a) hvorom Fundatsen saaledes: Cum auditur signum octavæ horæ, statim incipiat præfationem disputationis, qui est Respondens, neminem expectet.

"Anlangendes, at Velb. Hr. Cancellær haffuer talet med Academiæ Rectore, at tuende gange huer monid skulde holdis publicæ Disputationes, da efter som Mfic. Cancellarii Billie var, at de extraordinarii Philosophi a) oc saa med skulle disputere, haffuer Professores ordineret indbyrdes, som efterfølger:

In Januario schal disputere Mathematicus.

Februario, Jurisconsultus, Historicus.

Martio, Hebræus, Logicus.

Aprili, Theologus I, Phylicus.

Majo, Decanus.

Junio, Med. I, Mathemat. II.

Julio, Theologus II, Græcus.

b) Septembri, Theologus III.

Octobri, Pædagogus I.

Novembri, Med. II, Pædag. II.

Decembri, Ethicus.

Menß efter som in Septembri och Octobri alleniste een Disputatio ordinaria er anordnet, fand

a) Siden Universitetets Reform i Aaret 1539 vare adskillige nye Professorater tilkomne, navnlig de fire, som af Christian 4 vare oprettede. Nyerup S. 74:82.

b) Og saa her er August Maaned udeladt; ventelig formodest de academiske Sommerferien.

ubi samme Moneder extraordinaria disputeris affdemb, som sig dertil angiffuendis vorder."

Disse Foranstaltninger havde alligevel ikke den forventede Følge i Henseende til større Nøiagtighed i at holde de befalede Disputationer. Det varede derfor ikke længe, inden Canzleren, Christ. Thomesen Sehested, fandt sig foranlediget til, paa ny at bringe denne Sag i Bevægelse. Under 27 Nov. 1651 tilskrev han Rector og Professore et Brev, hvis Indhold efter Acta Consistorii var: "at han nødedes imod sin Villie ved egen Skrivelse Professore om deres Disputationibus og Flittighed at erindre, efterdi han formærkede det at være forgiaes, som adskillige Rectores paa nogle Aar paa Hs. Magnificencis Begne havde gjort; thi at uanseet at Fundatio tilholder en Professore hvert Fierdingaar at disputere, saasom dennem vel var bekiendt, og Hs. Magnificence *) det dog iffun tvende Gange at maatte see havde bevilget **), eftersom numerus Professorum var auget; saa dog hvorledes det af en Part var efterkommet, var bedre, de hos sig selv erkjendte, end andre derover skulde dømme, hvorfor og, hvad Straffen sig belangte, som de Forsømmelige skulde være undergiva-

*) ikke Manifestat, som hos Hr. Prof. Nyerup, Univ. Annal. S. 157.

**) See ovenfor S. 46.

ne, vel in Fundatione var aftalt; men efterdi hverken med det eene eller med det andet derefter holdtes, da var Hs. Magnificence begiærende, samtlige Professores vilde saaledes vedtage og forklare, hvad Straf de Forsømmelige billigen burde at udstaae, at det fra høiere Steder ikke skulde forordnes; mens at studiosa juvenus skulde hos deres Præceptores imod deres Bøste finde Exempel at være in officio forsømmelige, dette var det tungeste, de, som derudi vare skyldige, skulde have vort ved at svare til." Canzlerens Skrivelse sluttede med at forlange Professorernes Erklæring over dens Indhold, og Sagen blev to Dage efter (29 Nov.) foretaget i Consistorio, hvor Rector Magnif., ved at fremlægge Brevet, udbad sig Professorernes Erklæring, hvilken de ogsaa lovede, efter tre Dages Forløb at afgive. I næste Consistor. Forsamling, den 2 Decbr., bragte Rector Sagen i Erindring, "hvorfor post factam in eam rem inquisitionem Notarius blev befalet, en Concept at forfatte nomine Professorum til Hs. Magnificence, og den i næstfølgende Consistorio at lade dennem see." Denne Concept fremlagdes Dagen derefter den 3 Decbr. Tvende andre Professorer havde ogsaa medbragt Udkast til en Erklæring, men disse fandt ikke Bifald, hvorimod det af Notarius affattede blev approberet. Reenskrivet skulde det afgives til Rector, for af ham at insinueres Universitets-Patronen eller Canzleren.

Af Erklæringen blev det paalagt Notarius at tage en Gienpart og indlægge samme i Forvaring, "eftersom den udi Copie-Bogen ei skulde indføres."

Denne Erklæring have, saavidt Udgiveren bekiendt, nu ikke i Universitetets Archiv. Den har formodentlig indeholdt Undskyldning for de hidtil skete Forsømmelser, Underretning om det, som til nøiagtigere Overholdelse for Fremtiden var aftalt m. v.; ligesom den henstillede til Hs. Magnificence, selv at bestemme en Mulct for de Forsømmelige. Thi under 10 Mart. 1652 blev af Rector i Consistorio berettet, at han efter Canzlerens mundtlige Befaling havde at tilkiendegive, at efterdi de i Anledning af hans forhen yttrede Ønske, at de selv vilde vedtage og forklare, hvad Straf de Forsømmelige skulde lide, havde været begiærendes, at Hs. Magnificence vilde selv Mulcten nævne, hvilken de da gierne vilde underkaste sig, saa, "uagtet Hs. Magnif. langt hellere havde seet, at de selv Straffen havde villet determinere, Hs. Magnif. ogsaa vilde vist formode, at ingen af de gode Mænd vare, som ved Straf lode sig nøde til det, som de dog formedelst deres Embedes Vilgt vare skyldige til at gjøre, vilde dog Hs. Magnif. efter deres egen Begiæring og Billie saaledes statuere, indtil det med Tiden anderledes kunde være forordnet, at hvosomhelst af Professoribus ikke herefter til rette

Universit. og Skole-Annaler 1811. I B. D

Lid holdt sin Disputation, skulde være til fortænt at erlægge tyve Rigsdaler in Specie, som dog ikke skulde komme til Fiscum Academiae, men til de Studentere distribueres, som flittigst befandtes at disputere."

Nogle Dage efter, den 17 Mart., blev det, for at Professorerne kunde vide, paa hvad Lid de skulde disputere, i Consistorio besluttet at forespørge hos Canzleren, om han var tilfreds med den Forordning, derom i Aaret 1646 sidst var skeet, eller og han vilde have den forandret. Derpaa lod Canzleren ved Rector Magnif. svare, at han var vel tilfreds med den ordo disputationum, som Professore eengang havde indbyrdes gjort, naar den ikkun blev efterkommet.

Uagtet hvad saaledes under Christen Thomesen Sehesteds Patronat blev paadrevet og foranstaltet i Henseende til Professorernes aarlige Disputationer, synes det dog ikke at have varet længe, inden de forhen saa ofte paaanlede Forsømmelser igien bleve hyppigere, og dette Slags Actus paa ny geraadede i Forsald. Til de i Indretningen selv liggende Aarsager kom nu ogsaa de snart paafølgende udbortes Trængsler, som Universitetet i flere Aar, navnlig i Aarene 1657-1660, maatte udstaae, hvilke ei blot umiddelbar, men ogsaa i deres nærmere Følger foranledigede mange Afbrydelser, Udsprebelser og nye, tildeels vidtløftige, oeconomiske Omhand-

linger. Spørgsmaal ogsaa, om Universitetspatronerne Jochum Gersdorf (1658=1661) og Peder Reetz (1661=1674) antog sig Universitetets Anliggender med samme Iver, som Christen Friis og Christen Thomesen havde gjort. Virksommere var Griffenfelds Patronat *), og under dette findes ogsaa ny Erindring at være gjort om Professorernes Disputationer.

Under 10 April 1675 refererte Rector Magnif., at det var Hr. Rigens Canzlers Billie,

1) at Professore, alle, som ikke vare lovligent forhindrede, skulde lade sig flittigen finde in actibus disputatoriis.

2) at der til Disputationem alene skulde ringes et Qvarter af een Time, og at Præses ingen Præliminar-Oration skulde holde, ei heller Opponentes lange Discusser, før end de begyndte at opponere, saa og, at ordinarii Opponentes ikke skulde holde det længere end indtil Klokken 10, og siden inviteres Auditorium og Professore, som kunde opponere til Kl. 12..

Lillige forlangte Canzleren, hver Gang at blive underrettet om Respondentis og Opponentium Navne, samt deres Senium in Academia **).

D 2

*) Jof. Nyerup S. 187 ff.

**) Act. Consist. ad 10 Apr. 1675.

Derved synes dog ikke disse Disputationer igien at være komne i den forønskede Gang; i det mindste fandt, da Griffenfeld kort efter var fratraadt, den nye Universitetspatron, Großkanzler Friderich Ahlefeldt, sig i Aaret 1681 foranlediget til "at lade Domin. Professores erindre, at de vilde lade see større fervorem in docendo, disputando, saa og med Collegier at holde ic. *)," og skai man domme efter den Anke, som føres i det af Hr. Professor Myerup i hans Universitets-Annaler S. 213 ff. offentliggjorte Actstykke fra 1707, bleve de omtalte Disputationer efterhaanden snarere mere end mindre forsonste, ligesom overhovedet under Frederik den Fjerdes Regiering de lærde Underviisningsanstalter, og hvad dertil hørte, ikke nøde nogen fortrinlig Dpmærksomhed.

Christian den Siette gav under 31 Mart. 1732 Universitetet en ny Fundats, og i denne bleve ogsaa de ældre Forskrifter om Professorernes aarlige Disputationer med visse Forandringer og nærmere Bestemmelser satte i forøget Kraft. Den bestemte i denne Henseende (§ 13), at hver Professor, Biskoppen i Sieland og Universitetets Nvæstør alene undtagne, skulde eengang om Aaret publice disputere paa det øverste Auditorium, hvor Disputationen

*) Act. Consist. ad, 3 Sept, 1681.

skulde begynde Kl. 8 og endes Kl. 11½; at enhver af dem skulde udvælge sin Maaned, saa at i det mindste eengang om Maaneden holdtes en Professors Disputatio ordinaria; at Professore desuden efter Behag kunde extraordinarie disputere, naar nogen lærd og vel qualificeret Civis academicus forlangte at respondere under deres Præsidio; og at, dersom nogen Professor, som ei var honorarius, forsømte sin aarlige og ordinarie Disputation, da skulde af den ham tilfaldende Distribution indeholdes 20 Rdlr., og disse anvendes til Universitets-Bibliotheket. Enhver saadan Disputation skulde holdes om Onsdagen (§ 10), og en Professor maatte ikke bestille eller laane nogen anden for sig, uden i Tilfælde af, at de kaldtes til andre Forretninger i Kongens Tjeneste, eller formedeltst nogen vedvarende Svaghed vare undskyldte (§ 15).

Hvad Christian den Siettes Universitetsfundats i denne Henseende gienteg og forordnede, fandt den i Aaret 1755 til Procanzler udnævnte Biskop Erik Pontoppidan i Henhold til sin Instrux's *) Art. 5 Anledning til at see nærmere indskærpet, ved at udvirke det hos Fogtman anførte Rescript til Kiøbenhavns Universitet af 6 Jul. 1756, hvorved

*) som er trykt i Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, 4 Bind.

**) 5 D. 2 B. S. 125 f.

det paa ny befalede, at enhver Professor, de alene undtagne, som Fundatsen af 1732 udtrykkelig exciperede, skulde aarligen disputere, og den, som ikke saadant efterkom, hver Gang erlægge 40 Rd., hvilken aarlige Mulct Dvæstor Academiæ skulde indeholde, og til den Ende aarligen ved Rectoratets Omstiftelse requirere en af Rector Magnificus og Procancellarius underskreven Notice, for deraf at see, om nogen Professor non dispensatus dette Aar havde forsømt at disputere eller ikke m. v., ligesom det og blev forbudet, i den aarlige Catalogus Lctionum i Henseende til de af Professorerne, hver til sin Maaned, anmeldte Disputationer at foregive andet, end hvad de agtede at holde *). Procanzlerens aarlige Indberetninger til Kongen (blandt hvilke en, dat. 14 Aug. 1760, er i Udgiv. Bærge) gav imidlertid ikke tilfredsstillende Resultater i Henseende til Efterlevelsen af det, som i Fundatsen af 1732 og Rescr. af 16 Jul. 1756 var foreskrevet angaaende de aarlige Disputationer, og den erkjendte Banffelighed af at overholde Indretningen havde til Følge Rescriptet af 18 Sept. 1761, ved hvilket det blev overladt til Professorernes Frihed, enten at

*) Angaaende den Sensation, dette Rescript opvakte, og den Stemming, det foranledigede mod Procanzleren, s. Dass's Brev til Suhm af 13 Nov. 1756 i Suhms Verret og Skrifter S. 250 ff. og Prof. Nyerups Kiøbenh. Univers. Anal. S. 329 f.

disputere eller i dets Sted at lade fremlægge for Rector en anden trykt Afhandling om nyttige Materier (hvilke Afhandlinger ogsaa skulde trykkes frit af Universitetets Bogtrykker) og det paa en vis Dag mod Aarets Ende, samt i Overværelse af Dvæstor Academiæ, til hvilken Ende Distributsen ikke maatte skee før ved hvert Aars Udgang. Skulde Noget udeblive med sin Afhandling paa den Dag, maatte ingen Undskyldning gielde, men den dicterede Mulct af 40 Rdlr. ham uimodsigeligen affortes, ligesom Rector ved hvert Aars Udgang skulde tilkiendegive Patrono Academiæ, om Professorerne havde opfyldt deres penſa disputatoria eller i dets Sted fremlagt andre nyttige Afhandlinger, og hvilke deri vare blevene tilbage. At det givne frie Valg, enten at disputere eller at fremlægge en trykt Afhandling, dog ikke skulde kunne udstrækkes til de ved Fundatsen befalede Disputationer ved et Professors Tiltrædelse, hvilke altid af Bedkommende skulde holdes, betydedes ved Rescriptet af 26 Mart. 1762 *).

Fra den Tid af forsvandt de omhandlede aarlige Disputationer ganske, og i Procanzler Jansons Instrux af 9 Jun. 1786 **) omtales de allerede som "i forrige Tider brugelige," i hvis Sted Procanzle-

*) hos Fogtman 5 D. 2 B. S. 457 ff.

**) Schous Register over Forordn. 9 D. S. 154 ff.

ren skulde være betænkt paa, at ved Universitetet hvert Aar kunde udkomme et Bind Afhandlinger over interessante Materier; og ved den kort efter bekendtgjorte nye Universitetsfundats af 7 Maj 1788 bleve de ganske affæffede. Halvtredie Aarhundredes Erfaring havde beviist Banskkeligheden, for ei at sige Umuligheden af, at holde de omtalte, oprindeligen ved Christian den Tredies Fundats af 1539 indførte, aarlige Disputationer i ordentlig Gang. Tidernes Aand havde nu ogsaa mægtigen forandret sig, og disse Handlingers Bigtighed betragtedes ikke længer fra samme Synspunkt som forhen. Lovgiveren fandt overveiende Grunde til, hellere at lade den hele Indretning ganske ophøre og i dens Sted at forordne noget mere Gavnligt. De didhørende Bestemmelser indeholdes i benævnte Universitets-Fundatses 1 Cap. § 14, der lyder saaledes:

"Enhver, som er befuldmægtiget til Lærer ved Universitetet, skal ved sit Embeds Tiltrædelse skrive og offentlig forsvare en Dissertation pro munere, hvor Professorens er Opponentere. Naar dette ikke skeer inden et halvt Aars Forløb, skal den ham for denne Tid tillagte Løn være forfalden til Universitetets Bibliothek, og forholdes dermed saaledes, saalænge han ikke opfylder denne Pligt.

Som dette allerede forhen haver været anordnet, saa skal alle Professore, der indtil nu ikke have iagttaget dette, være forbundne til, uden videre Dphold, at efterkomme samme, og forstaaes herunder ikke den Dissertation, som skrives for Doctor- eller Magister-Graden, hvilken enhver, som attraaer sliig Værdighed, bør holde, enten han er Professor, eller ikke. Hvad derimod de forhen anordnede aarlige Dissertationer angaaer, da skal Professore for samme være frietagne, dog at i disse Sted af dem skrives Afhandlinger over interessante og nyttige Materier, som aarlig i en Samling skal udgives og dertil anvendes de Ark, som i Universitetets Bogtrykkerie hvert Aar bør trykkes frit, ligesom Vi dette allerede i Procanklerens Instruction allernaadigst have fastsat og befalet;

Og ville Vi altid med Kongelig Naade ansee og udmærke dem iblandt Universitetets Lærere, der saavel herudi, som og ved Forelæsninger, samt lærde Arbejder og Skrifter gøre sig besynderlig fortiente."

3. Biskop Hans Michelsens *) Klage
til Cenzleren **) over Rectoren ***)
i Odense i Aaret 1632.

(Af det R. D. Cancellies Archiv).

Illustris & magnifice Dn. Cancellarie, Mæce-
nas præstantissime! Næst min ydmyge Helsen,
pligtige Taksigelse og underdanige Tieneste altid;
Kan ieg ikke forholde E. M. underdanigst at for-
stændige, at jeg for adskillige vigtige Aarsager, af
hvilke jeg E. M. nogle Poster tilkiendegiver, ikke
kunde vor Skolemester i sin Bestilling længer tole-
rere. Dog haver jeg baade selv og ved andre raadt
hannem, at han skulde sponte resignere, gav han-
nem ogsaa lang Respit dertil, paa det han kunde
med god Tøye komme herfra. Men det hialp in-
tet; thi jo mere jeg formanede ham, jo mindre vilde
han lade sig sige, hvorfor jeg omsider maatte ind-
sætte en anden, som jeg forhaaber med Guds Hielp
Skolen vel at skulle forestaae. De synderligste
Klagemaal imod ham sender jeg E. M., ikke tviv-
lendes, at Kongl. Mstæt saavelsom E. M. jo døm-

*) Hans Michelsen var Biskop i Fyens Stift 1616-1651.
Han er bekiendt af sine mange Siigprædener (36) over
Adelémænd og Avelsfruer.

**) Den Gang Christen Friis til Kragerup.

***) Ingvar Nicolai Wulvab, efter Thura p. 56.

mer dem vigtige nok at være til hans Remotion. Endog han lader sig forlyde, at ham er skeet Uret dermed, at jeg ikke haver ladet Bidnesbyrd forhøre til Tinge og bruge saadan Proces, som ellers i verdslige Sager sædvanligt er, hvilket aldrig haver været Brug med Skolemestere og Hører at affætte, og paa den Wiis skulde man aldrig komme til rette med Skolerne, eftersom Verden er fuld af Skalkhed og Spidsfindighed. Mine accusationes ere sandfærdige, Præsterne og Professorene vitterlig og derfor af dennem stadfæstede og understrevne.

Den almægtige Gud bevare E. M. samt E. M. Velbr. Kiere Frue og Børn under sin guddommelige Beskiærmelse altid til sit helligste Navns Ære, og sin Menigheds og vor Fædrenelands Velstand. Amen.

Datum Odense den 18 Nov. 1632.

E. M. u. L.

Hans Michelsen.

Egen Haand.

Til

Ærlig og Velbyrdige Mand og strenge Ridder Hr. Christen Friis til Kragerup, Kongl. Majestæts Cancellar og Danmarks Riges Raad, min gunstige Herre og Patron tjenstvilligen.

Causæ propter quas M. Inguarus Nicolai, Ludirector Othoniensis, non potuit amplius in officio tolerari.

1) Quia non est διδακτικός, ut juventutem eum fructu, sicuti oportet, instituere queat, id quod discipuli conqueruntur, & res ipsa loquitur.

2) Quia nullius est autoritatis. Quod vel inde manifestum est, quod ridiculi & inepti illius gestus & sermones passim circumferantur, & ab ipsis discipulis, veluti in Comædia, repræsententur.

3) Quia forte autoritatem sibi austeritate importuna conciliaturus, nimium sæpe plagosus est, adeo ut juvenus absq. vitæ & valetudinis dispendio illius disciplinæ committi nequeat, quod justæ multorum querelæ satis superq. (proh dolor) confirmant.

4) Quicquid ipsi ratione officii injunxerim, ut nominatim de Exercitiis in Cænobio, secundum leges mensales parieti affixas, instaurandis, id exsequi noluerat, licet sæpius se facturum promiserat.

5) Cænobii curam longo tempore penitus abjecerat. Ecclesiarum inspectionem nullam habuerat, præsertim in precibus matutinis. Unde

effectum est, ut sæpe ne unus quidem adfuerit discipulus, & Concionator absq. ullo præmisso cantu luggestum conscenderit, ipse vero matutinas horas observare coactus fuerim, absentes mulctaturus.

6) Instituto annuatim, in præsentia Ministerii & Professorum, publico totius Scholæ Examine, & discipulis juxta progressum, quem fecerant in litteris, accedente ipsius Ludirectoris testificatione, in classes superiores translatis, vix nobis e Schola egressis, propria autoritate nonnullos indignos haud semel promoverat. Quod non modo in discipulorum perniciem, sed etiam in meum & Ministerii despectum vergere, nemo non videt.

7) Conrectorem agenti, assiduæ fuerunt ipsi rixæ & contentiones cum Rectore. Similiter ad Rectoratum evecto, nullus discordiarum finis cum Conrectore.

8) Multoties Scholam ingressus est ebrius, præsertim horis vespertinis, sic se ludibrio & risui omnibus exponens.

9) Biennium ferme ab usu sacrae coenæ abstinuit; tandem id me rescivisse intelligens, ad eam accessit.

10) Quod huc usq. ad aliam apud nos functionem non sit delectus, ipsi soli imputandum est, quippe qui novem annorum spatio ad sacram scandendam Cathedram nullis unquam monitis adigi potuerit.

11) 30 Octobris, ipsum in templo sedentem per ædituum monui, ut finitis sacris præsto esset, haberem enim, de quo ipsum in præsentia Ministerii convenirem. Sed spreta hac monitione, sub precibus se subduxit. Tum postero die per Comministrum citatus, ut se mihi & Dn. Pastoribus sisteret, respondit, se infirma esse valetudine, petere solummodo, ut capita accusationum descripta sibi mitterem, ita se paratum esse hinc discedere potius quam odiosum esse.

Cum igitur ante annum, & quod excurrit, ipsi ad me accessito Regias litteras ostenderim de ruditate discipulorum corrigenda & inidoneis præceptoribus amovendis, juxtaq. indicarim, Scholam nostram, olim florentissimam, nunc vero ipsius culpa ferme collapsam, ideoq. ipsi omnino hinc migrandum, ne plus damni daret, id quod in se tunc temporis recepit; spatium quoq. satis longum res suas disponendi & officio se honeste abdicandi concesserim, atq. interea tum per me

ipsum, tum per alios de abitione & resignatione aliquoties ipsum commonefecerim, ipse vero neq. promissis stare, neq. ad citationes comparere voluerit; tandem Conrectori M. Georgio Georgii Recturam Scholæ publice demandavi.

Othoniæ 5 Novembris 1632.

Johannis Michaelis S. F.

m. m.